

grondig onderzoek zeer voorzichtig met beproefde technische middelen mag worden uitgevoerd. Tot deze behandelingen behoren het wegnemen van niet-originele verflagen op schilderijen en beschilderde beelden, het aanlijmen van afgebroken stukken van een reliëf, het nieuw maken en aanbrengen van verdwenen onderdelen van een beeld en het inkleuren van een gerepareerde scheur in een schilderij etc.

Bij museale restauraties worden dergelijke handelingen alleen uitgevoerd als het werkelijk nodig is, bijv. om de harmonie en het oorspronkelijk karakter van het kunstwerk te herstellen. De uitvoering moet dan zodanig gebeuren dat de restauratie voor een oplettend oog zichtbaar blijft, en zo nodig weer ongedaan gemaakt kan worden.

Restaureren en conserveren

Reeds is opgemerkt dat een belangrijke taak van het museum is: kunstwerken in goede staat te houden. En dat de voorzieningen en behandelingen die daarvoor nodig zijn conserveren en restaureren heten. Het Centraal Museum heeft een eigen restauratieafdeling voor meubelstukken en aanverwante zaken. Het herstellen van o.a. beelden, tekeningen en schilderijen wordt overgelaten aan deskundigen buiten het museum. Deskundigen, omdat restauratie een ingewikkelde aangelegenheid is, en een vergaande vakkennis vereist. Dat is misschien voor de hand liggend bij bijv. het repareren van scheuren in een tekening maar geldt ook voor het schoonmaken van schilderijen. Het verhaal dat een leek een schilderij zou kunnen schoonmaken met een doorgesneden ui, is dan ook onzin. Doordat een schilderij in de dépendance gedeeltelijk gereinigd is, is te zien hoe vuil de vernislaag kan worden door tabaksrook. Zorgen dat zoiets in een museum niet kan gebeuren is o.a. de bedoeling van het conserveren. Conserveren probeert verval tegen te gaan. Tot conserveren behoort niet alleen het verbieden van roken in museum-

zalen. Belangrijk is ook het regelen van het klimaat (hout barst als de lucht te droog is), van het licht (kleuren kunnen verbleken onder teveel licht) en het beveiligen tegen beschadiging en diefstal. Zaken waar men thuis ook aan kan denken. Bijvoorbeeld door schilderijen niet boven de open haard te hangen, tekeningen niet direct te verlichten, waterbakjes aan radiatoren te bevestigen en kostbare klokken stevig in de muur te verankeren.

Toelichten/Tekeningen en grafiek

Tegenwoordig wordt er veel moeite gedaan de kunstwerken in het museum toe te lichten. Bijvoorbeeld iets over de kunstenaar, over wat het kunstwerk voorstelt, voor wie, waarom en waar het gemaakt werd enz. Ook door de opstelling in samenhang met andere voorwerpen, door verklarende foto's, door tekstbladen of door een diaprogramma kan de kunsthistorische, de historische of de culturele betekenis van zo'n voorwerp worden toegelicht. Vroeger was het gebruikelijk dat een schilderij, een tekening of een beeld in een museumzaal voorzien werd van één opschrift. Vaak een verguld plaatje met zwarte letters, met de naam van de kunstenaar en zijn geboorte- en sterfdatum. Soms zelfs wat het voorwerp voorstelde en het inventarisnummer. Het museum vond die informatie voldoende. Meer inlichtingen kon het publiek uit een gedrukte catalogus halen, als die er tenminste was. Nu hebben veel musea zelfs speciale Educatieve Diensten, die onder meer het wetenschappelijk materiaal van de conservator "vertalen" in voor iedereen begrijpelijke informatie. Over het niveau en de hoeveelheid van die informatie (tot wie richt je je eigenlijk) zijn al boeken vol geschreven. Er staan veel meningen tegenover elkaar. Ook de inbreng van Educatieve Diensten is in veel musea aan discussie onderhevig. Maar niemand wil meer terug naar het weinig zeggende vergulde bordje.

Colophon
uitgave: Centraal Museum Utrecht 1981
vormgeving: Daan Out
foto's: Ton Hulskamp
druk: Drukkerij Elinkwijk, Utrecht

een museum is meer...

Een museum is meer dan alleen maar een gebouw waar kunstwerken regelmatig afgevoerd worden.

In een museum gaat meer om dan veel mensen denken. Het is een bedrijf of een bedrijfje, dat altijd met verlies werkt en waar de goederen in grote getale binnen gedragen worden om er niet meer uit te komen. Het publiek ziet maar weinig van alles wat er binnen een museum gebeurt; van wat zich afspeelt in de ruimten achter de bordjes "geen toegang".

Het is de opzet van deze tijdelijke inrichting om iets meer dan alleen het gebruikelijke topje van deze culturele ijsberg te laten zien.

De taken en activiteiten van een museum, zoals hiernaast op een schema aangegeven, worden in de verschillende ruimten van het gebouw aan de Maliebaan verder toegelicht.

Toegangsprijs gratis
Openingstijden
dinsdag t/m zaterdag 10.00 - 17.00
zon- en feestdagen 14.00 - 17.00

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT
DEPENDANCE GEBOUW MALIEBAAN 42
BUSLIJN 3
TELEFOON 030 - 31 73 01

Voorbeelden van het werk van de restauratieafdeling

Opstelling in de hal van de dépendance, naar het schilderij de oude zaalwachter (1870) van August Allebé. Rijksmuseum H.W. Mesdag, 's-Gravenhage

TAKEN VAN EEN MUSEUM

Naar buiten toe zichtbaar

- I presenteren
wat men heeft of leent, zo goed mogelijk tentoonstellen
- II toelichten
dat wat men heeft of leent toelichten
- III publiceren
dat wat men heeft of leent diepgaand toelichten
- IV voorlichten
aan dat wat men doet, heeft of leent zoveel mogelijk bekendheid geven
- V adviseren
adviezen geven aan hen, die iets doen, hebben, krijgen of kopen op een terrein waar het museum hulp kan bieden.

Achter de schermen

- VI verzamelen
door aankopen, bruiklenen en schenkingen binnen bepaalde richtlijnen de verzamelingen uitbreiden
- VII bestuderen
over wat men heeft of leent alles uitzoeken
- VIII conserveren
wat men heeft of leent vrijwaren tegen verval door ongunstig inwerkend licht, lucht, vocht, temperatuur, slijtage, mensenhanden en bewaken tegen vernieling en diefstal
- IX restaureren
wat men heeft of leent opknappen, repareren, schoonmaken, gedeeltelijk vernieuwen of aanvullen (restauratie kan zowel binnen als buiten het museum plaatsvinden)

Door middel van:

- vaste inrichting van de zalen
- tentoonstellingen volgens beleidsplannen
- duidelijk verhelderende opstelling
- bijschriften en teksten bij voorwerpen en zalen
- dia- of videoprogramma's
- rondleidingen
- catalogi van tentoonstellingen of van delen van het eigen bezit
- wetenschappelijke publicaties
- persberichten
- interviews in pers, radio, televisie
- Mededelingen Centraal Museum
- een aantal hierboven genoemde aspecten van het museumwezen

Ten behoeve van:

- de verwezenlijking van de doelstellingen van het museum
- verzamelen
- nauwkeurige registratie van alle stukken, inventariseren
- restauratie
- conservering, maar ook
- exposeren
- begeleiden
- publiceren
- klimaatbeheersing, zoals bevochtiging en luchtdroging, stofvrij opstellen van de stukken in de vitrines, toelaatbare hoeveelheid (dag)licht
- beveiliging en bewaking
- conservering of presentatie van de stukken

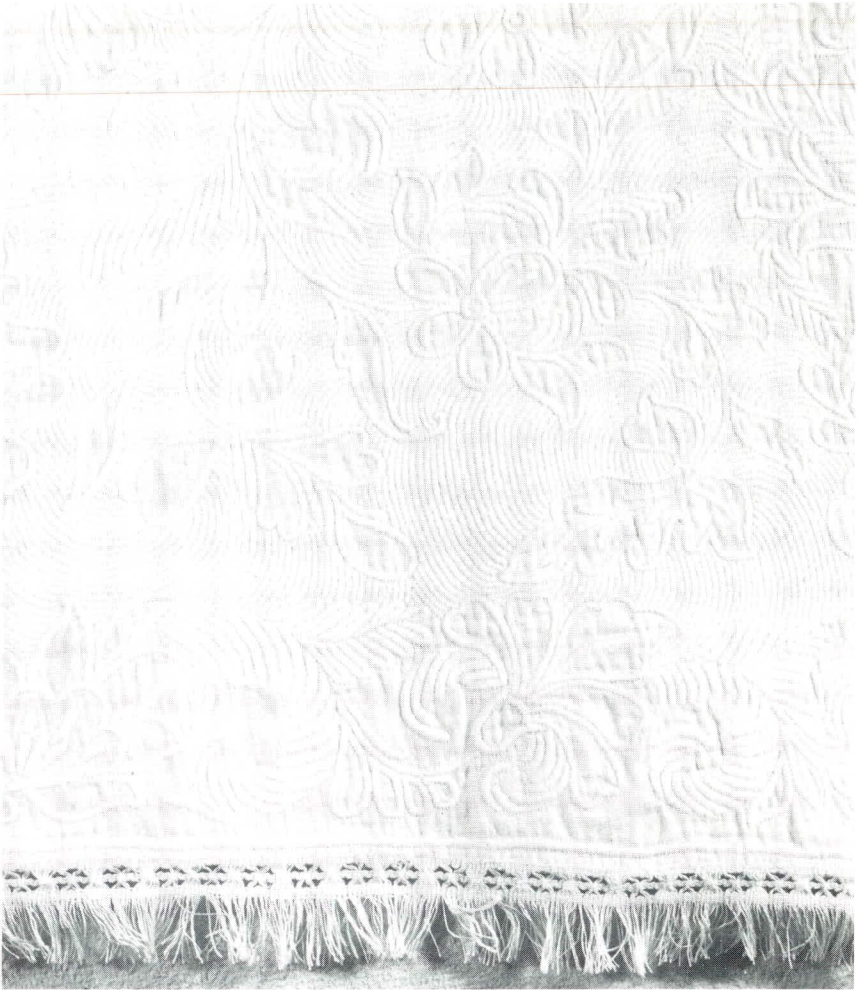
bruikte materialen en technieken bestudeerd, de toestand waarin het stuk zich bevindt bekeken. Als een voorwerp wordt opgesteld moet het van de nodige informatie vergezeld gaan. Ook kan een bezoeker, die voor een speciaal studie-onderwerp een gedeelte van het depot wil bezichtigen, gebruik maken van de gegevens, die het museum over zijn voorwerpen heeft verzameld. Het bestuderen van handwerktechnieken op kledingstukken en andere textiele voorwerpen vormt op de kostuumafdeling een belangrijk deel van het onderzoek. In een zaal in het gebouw aan de Maliebaan worden op een informele wijze verschillende technieken en hun mogelijkheden van toepassing getoond. Een keuze uit het handwerkerei uit de museumverzameling ligt bij de handwerken waarbij het is gebruikt. De kledingstukken die zijn opgehangen, danken hun allure vooral aan de versiering met borduurwerk. Ook handwerk- en modetijdschriften zijn aanwezig. De teksten hierin zijn nu vaak minstens zo interessant als de patronen. Deze originele tijdschriften zijn de meest betrouwbare bronnen bij het onderzoek.

Bestuderen/Schilderijen

Het museum probeert zoveel mogelijk informatie te krijgen over de voorwerpen, die in haar bezit zijn. Daarom wordt er onderzoek verricht, zoals bijvoorbeeld bij de in de dépendance geëxposeerde schilderijen die onderzocht zijn voor en tijdens de restauratie. De schilderijen zijn portretten van leden van de familie Hinlôpen. Het Centraal Museum bezat tot voor kort slechts één van deze schilderijen, namelijk een groot doek, gemaakt door Johan Bernard Scheffer. Een particulier schonk het museum nog vijf portretten. Deze portretten waren steeds, met gegevens over de voorgestelde personen, in de familie bewaard gebleven. Het onderzoek richtte zich niet alleen op het krijgen van informatie over de maker van de schilderijen en over de schildertechniek. Evenveel aandacht werd besteed aan de voorgestelde personen en hun familiebanden, de opdrachtgevers, de bezitters, de plaats waar de schilderijen hingen etc. Het resultaat is openbaar voor eventueel verder onderzoek door anderen.

Bestuderen/Tekeningen en grafiek

De afdeling tekeningen en grafiek houdt zich bezig met het verzamelen van afbeeldingen op papier. Er bestaan verschillende druk-technieken; de druk-resultaten worden samengevat onder de noemer grafiek. Van elke tekening bestaat slechts één exemplaar, van grafiek bestaan in de regel meerdere (bijna identieke) afdrukken. Bestudering van tekeningen en grafiek kan er onder meer toe leiden meer te weten te komen over kunstenaars, de betekenis van

Zaans stikwerk, detail uit een poedermantel, 18de eeuw

voorstellingen en ook over de tot standkoming van een schilderij. Soms geeft een signatuur van een kunstenaar op een prent of tekening aanleiding een schilderij met dezelfde voorstelling aan dezelfde kunstenaar toe te schrijven. Veelal wordt een eerste schets door de kunstenaar op papier gemaakt, daarna kan hij de voorstelling graveren of etsen. Veranderingen in het resultaat geven inzicht in de opvattingen en werkwijze van de kunstenaar. Vroeger was het heel gebruikelijk dat schilders prenten van collega's als voorbeeld voor hun schilderijen namen – daaruit valt bijv. af te leiden welke composities populair waren.

Restaureren/Beelden

Het goed bewaren van kunstwerken, zowel van oude als van nieuwe, is een van de belangrijkste taken van een museum. Daartoe is het nodig dat bepaalde voorzieningen worden getroffen en behandelingen uitgevoerd. Dit noemen wij conserveren en restaureren. Restaureren komt in het gebouw aan de Maliebaan aan de orde, aan de hand van vier stenen beelden uit ca. 1460, die in de afgelopen jaren gerestaureerd werden. Restaureren betekent het weer zichtbaar maken van het oude karakter – voor zover nog aanwezig – van een kunstwerk in een van zijn historische fasen. Dit is vaak een ingrijpende behandeling, die pas na een

Verzamelen/Munten

Sommige musea verzamelen munten. Gewoonlijk zijn dat munten die gemaakt of gevonden zijn in de plaats of streek waar dat museum staat. Ook het Centraal Museum bezit een collectie munten, voor het grootste deel afkomstig uit Utrecht (stad en provincie) maar eveneens uit steden als Groningen, Deventer, Harderwijk, waar ook munten voor de Utrechtse bisschoppen geslagen werden. Uit muntvondsten worden veel Romeinse en latere "niet-Utrechtse" munten bewaard.

Een museum legt zijn collectie munten niet alleen aan om het verzamelen zelf, zoals een particulier dat zou doen met munten of postzegels. Een museum verzamelt voornamelijk munten omdat deze informatie kunnen geven over historische gebeurtenissen die al of niet op een andere manier bekend waren; Omdat munten kunnen helpen bij de datering van historisch materiaal; Omdat munten allerlei gegevens kunnen opleveren die iets zeggen over vroegere handelsbe-

trekkingen; Omdat munten de economie en de financiële praktijk van hun tijd kunnen verduidelijken en omdat munten mooi kunnen zijn.

Bij het verzamelen van munten hoort ook het verzamelen van valse munten. Vroeger werden vervalsingen gemaakt ten nadele van het betalingsverkeer (en tot voordeel van de eigen beurs), bijvoorbeeld een zilveren munt van verzilverd koper. Tegenwoordig richt de vervalser zich vooral op de verzamelaar; deze is immers bereid ten behoeve van zijn collectie munten te kopen voor een veelvoud van de oorspronkelijke waarde van de munt.

Bestuderen/Kostuums

Op alle afdelingen van het museum worden de voorwerpen die binnenkomen geïnventariseerd. Dat wil zeggen dat ze een inventarisnummer krijgen en dat er zoveel mogelijk gegevens over worden vastgelegd. De datering en herkomst worden uitgezocht, de ge-

Ids Wiersma, de muntzaal van de oude Rijksmunt aan de Oudegracht en de Neude te Utrecht in 1910, Centraal Museum Utrecht

Tentoonstellen/De Salon

Een stijlkamer is maar zelden een kamer die in werkelijkheid zo bestaan heeft. Meestal is het een samenraapsel van spullen die langs verschillende wegen in het museum terecht gekomen zijn. Het resultaat moet de bezoeker het idee geven dat hij naar een stukje verleden kijkt.

De voorwerpen in een stijlkamer dateren ongeveer uit dezelfde tijd, zijn meestal in één land gemaakt en werden door een bepaalde groep mensen gekocht. De kamer is niet echt, maar had het kunnen zijn. In feite is het een manier van exposeren, waarbij het accent ligt op de gemeenschappelijke achtergrond van de voorwerpen en niet op de artistieke of unieke waarde van elk ding afzonderlijk. De variatie van voorwerpen laat zien hoe een stijl – de vormgeving die kenmerkend is voor een bepaalde periode of een bepaald land – in verschillende materialen en in allerlei details wordt toegepast. In het Centraal Museum in de Agnietenstraat is een aantal stijlkamers uit verschillende tijden ingericht, die een beeld geven van de veranderingen in het interieur. In het gebouw aan de Maliebaan is een 19de eeuwse salon samengesteld.

Uit de wijze van opstellen wordt duidelijk hoe de voorwerpen gebruikt werden: een sierkist naast de kachel om turf in te bewaren, een rookstoel waarbij de man met zijn ellebogen steunt op de rugleuning met bergruimte voor Goudse pijpen, een naai-

doos op een tafeltje voor de vrouw des huizes. Bezwaren zijn er natuurlijk ook tegen deze reconstructies van het verleden. Het resultaat is afhankelijk van wat men nog weet en van wat er nog is. In een museum werden en worden vooral die dingen bewaard, die in het bezit waren van de rijkere lagen van de bevolking. Hoe echter de stijlkamer lijkt, des te groter is het gevaar dat men denkt dat het in de werkelijkheid ook zo was. En dat andere verleden, waarvan niets bewaard is gebleven, lijkt nooit te hebben bestaan.

De 19de eeuwse salon

De 19de eeuwse salon

De Lion Cachetkamer

Tentoonstellen/De Lion Cachetkamer

De Lion Cachetkamer, zo genoemd naar de ontwerper C.A. Lion Cachet (1864-1945), is een uitzondering binnen de reeks stijlkamers van het Centraal Museum. De kamer is namelijk in zijn geheel uit het Amsterdamse huis van de familie Dentz van Schaick gesloopt en overgebracht naar het gebouw op de Maliebaan. Noodgedwongen werden sommige stukken weggelaten en andere

De Lion Cachetkamer

toegevoegd. De schoorsteenmantel bijvoorbeeld bevond zich oorspronkelijk in één van de gangen van het huis.

Terwijl in de 19de eeuwse salon zo goed mogelijk gebruik is gemaakt van de vorm en de wandbekleding van het bestaande vertrek, werd door het inbouwen van de Lion Cachetkamer de originele betimmering van deze vroegere eetkamer van het woonhuis van de familie Fentener van Vlissingen helemaal aan het oog onttrokken. In beide gevallen gaat het om een stijlkamer, maar de uitgangspunten zijn verschillend. De salon geeft een beeld van de tijd, probeert de sfeer over te dragen van hoe de mensen woonden. Daarvoor zijn voorwerpen van verschillende herkomst bijeengebracht. De Lion Cachetkamer moet gezien worden als één kunstvoorwerp, het werk van één maker en in een betrekkelijk korte tijd ontstaan. Als voorbeeld van het werk van C.A. Lion Cachet wordt de kamer bewaard en tentoongesteld.

Het stilistische element krijgt meer nadruk door in de kasten en aan de wand kunstnijverheid, sculptuur en schilderijen van tijdgenoten en geestverwanten te exposeren. De familie Dentz van Schaick had zelf een verzameling Chinees en Japans porselein, bibelots, Perzische tapijten en Renaissance zilver. Maar in deze opstelling is voor de kunstenaar gekozen en niet voor de eigenaar of de functie van de kamer.

Tentoonstellen/Schilderijen

Musea kunnen lang niet alles uit hun bezit laten zien door gebrek aan ruimte. Schilderijen selecteert men gewoonlijk op kwaliteit en toestand. "Top-stukken" krijgen in de opstelling voorrang. Maar ook zeer goede werken moeten vaak in opslag-ruimten (depots) worden opgeborgen. Voorwerpen die niet in optimale conditie verkeren, maken daarom geen enkele kans om te worden tentoongesteld. Behalve in de dépendance van het Centraal Museum, waar een aantal "gekneusde" schilderijen is opgehangen zoals in een schilderijendepot.

Met deze schilderijen is in de loop der tijd van alles gebeurd. Met een schilderij kan ook veel gebeuren. Het paneel kan barsten, kleuren kunnen vervallen etc. Dergelijke veranderingen worden veroorzaakt door de werking van de gebruikte materialen en technieken en door de atmosfeer. Een andere oorzaak voor veranderingen aan schilderijen buiten de wil van de bezitter om is geweld. Oorlogsgeweld bijvoorbeeld. Schilderijen kunnen in de loop van hun bestaan ook opzettelijk veranderd worden, door de bezitter of in hun opdracht. Dat kan dan gebeuren uit esthetische overwegingen, om puriteinse redenen of door een veranderend gevoel voor smaak.

Verzamelen

Tot een van de belangrijkste taken van een museum behoort het uitbreiden van de verzameling. Voorwerpen komen door schenking, bruikleen of aankoop in het museum. In al deze gevallen moet zo'n voorwerp passen binnen het verzamelgebied en -beleid van het museum. Het beleid is vastgesteld door directie en staf van het museum, en goedgekeurd door het College van B&W. De uitgangspunten ervan zijn nooit waterdicht; ze moeten aangepast kunnen worden aan veranderende ideeën.

De verschillende conservatoren beheren een deelgebied van het museum (schilderijen, beeldhouwkunst, tekeningen, kunstnijverheid enz.). Zij dragen suggesties aan voor aankopen, bruiklenen en schenkingen. Dat gebeurt in een stafvergadering (directie en conservatoren), waar de eventuele verwerving van zo'n stuk getoetst wordt aan de bestaande richtlijnen. Voor aankopen is een jaarlijks bedrag op de museumbegroting gereserveerd. Aankopen en schenkingen boven een bepaald bedrag hebben de uiteindelijke toestemming nodig van het College van Burgemeester en Wethouders. Veel musea, die dan tenminste nog geld hebben voor het uitbreiden van hun verzameling, hebben ook een ruimteprobleem. Soms weegt dat ruimte-probleem zó zwaar, dat daarom een aankoop, schenking of bruikleen geen doorgang kan vinden.

Curieuze schilderijen, in een opstelling zoals gebruikelijk is in een museumdepot